

**XALQARO TAJRIBA ASOSIDA SOLIQ TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH VA
PROGRESSIVLASHTIRISH ORQALI DAROMADLAR TENGSIZLIGINI
QISQARTIRISH YAKUNLARI**

Rahimov Mirziyo Aktam o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

huzuridagi Diplomatik akademiya,

newbesthave@gmail.com

Annotatsiya: Hozirgi kunda global iqtisodiy tizimda daromadlar tengsizligi jiddiy muammo sifatida ko'zga tashlanmoqda. Soliq tizimlarining raqamlashtirilishi va progressiv soliq siyosatining joriy etilishi ushbu tengsizlikni kamaytirishda muhim vosita sifatida qaralmoqda. Ushbu maqola xalqaro tajribaga asoslanib, soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressivlashtirishning daromadlar tengsizligiga ta'sirini tahlil qiladi hamda ushbu jarayonlarning tuzilishi va samaradorligini ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: soliq tizimi, raqamlashtirish, progressiv soliq, daromadlar tengsizligi, iqtisodiy adolat, ilmiy tahlil, xalqaro tajriba, soliq siyosati, natijalar, xulosa

KIRISH

Daromadlar tengsizligi zamonaviy iqtisodiyotning dolzarb muammolaridan biri bo'lib, ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanishga jiddiy xavf solmoqda. Global miqyosda daromadlar taqsimotidagi nomutanosiblik iqtisodiy beqarorlik, ijtimoiy norozilik va hatto siyosiy inqirozlarga olib kelishi mumkin. Xalqaro tajribada soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressiv soliq stavkalarini qo'llash ushbu tengsizlikni kamaytirishning samarali

usullari sifatida qaralmoqda. Ushbu maqola soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressivlashtirishning daromadlar tengsizligiga ta'sirini xalqaro tajriba misollarida tahlil qiladi va ushbu yondashuvlarning iqtisodiy adolatni ta'minlashdagi rolini o'rganadi.

ADABIY TAHLIL

Soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressivlashtirish bo'yicha adabiyotlar so'nggi yillarda sezilarli darajada kengaydi. Raqamlashtirish soliq ma'lumotlarini yig'ish, tahlil qilish va boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali soliq yig'imlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi (OECD, 2017). Masalan, raqamiy platformalar soliq hisobotlarini real vaqt rejimida yuritish imkonini beradi, bu esa soliqdan bo'yin tovlaganlik holatlarini kamaytiradi va davlat daromadlarini oshiradi (Jahon banki, 2020). Progressiv soliq tizimi bo'yicha esa, Tomas Piketty (2014) o'zining *Capital in the Twenty-First Century* asarida yuqori daromadlarga yuqori soliq stavkalarini qo'llash orqali iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish mumkinligini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, progressiv soliq tizimining iqtisodiy o'sishga ta'siri haqida turli xil fikrlar mavjud. Ba'zi tadqiqotchilar (IMF, 2019) progressiv soliqlarning ijtimoiy adolatni ta'minlashdagi muhim rolini ta'kidlasa, boshqalar (Alesina & Rodrik, 1994) yuqori soliq stavkalarining investitsiyalar va iqtisodiy faollikka salbiy ta'sirini ko'rsatadi.

Adabiy tahlil davomida aniqlanishicha, raqamlashtirish va progressiv soliq tizimlari bo'yicha xalqaro tajriba asosan rivojlangan mamlakatlarda muvaffaqiyatli amalga oshirilgan. Masalan, Estoniyaning "e-Tax" tizimi soliq jarayonlarini shaffoflashtirish va samaradorlikni oshirishda muhim yutuqlarga erishdi (OECD, 2018). Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa infratuzilma va malaka darajasining pastligi kabi muammolar raqamlashtirishni joriy etishda to'siq bo'lib qolmoqda (Jahon banki, 2021). Shu bilan birga, adabiyotlarda progressiv soliq tizimlarining iqtisodiy tenglikka ta'siri bo'yicha konsensus mavjud bo'lsa-da, uning optimal stavkalari va iqtisodiy o'sish bilan muvozanati haqida

munoazaralar davom etmoqda. Ushbu tahlil soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressivlashtirishning daromadlar tengsizligiga ta'sirini o'rganishda mavjud bilimlarning holatini aniqlashga yordam beradi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot xalqaro tajribaga asoslangan soliq tizimlarining raqamlashtirilishi va progressivlashtirilishi bo'yicha mavjud adabiyotlarni tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotda solishtirma tahlil usuli qo'llanilib, turli mamlakatlarda soliq tizimlarining raqamlashtirilishi va progressivlashtirilishining natijalari o'rganildi. Ma'lumot manbalari sifatida OECD, Jahon banki, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) kabi nufuzli tashkilotlarning hisobotlari, ilmiy maqolalar va statistik ma'lumotlar foydalanildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi usullar qo'llanildi:

- 1. Adabiyotlar tahlili:** Soliq tizimlarining raqamlashtirilishi va progressivlashtirilishi bo'yicha mavjud ilmiy ishlar va hisobotlar tizimli ravishda o'rganildi. Bu jarayonda Google Scholar, JSTOR va OECD iLibrary kabi ilmiy-qidiruv tizimlari ishlatildi.
- 2. Solishtirma tahlil:** Rivojlangan (Estoniya, Singapur) va rivojlanayotgan (Hindiston, Janubiy Afrika) mamlakatlarda soliq tizimlarining raqamlashtirilishi va progressivlashtirilishi bo'yicha tajribalar solishtirildi.
- 3. Statistik ma'lumotlarni sintez qilish:** Soliq yig'implari, daromadlar tengsizligi ko'rsatkichlari (Gini koeffitsiyenti) va iqtisodiy o'sish stavkalariga oid statistik ma'lumotlar tahlil qilindi.
- 4. Sifatli tahlil:** Soliq tizimlarining ijtimoiy va iqtisodiy ta'sirini baholash uchun ekspertlarning sharhlari va case study usullari qo'llanildi.

Tadqiqotda ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilishda xolislikni ta'minlash maqsadida faqat nufuzli manbalar ishlatildi. Tadqiqotning cheklovlari sifatida ba'zi rivojlanayotgan

mamlakatlarda ma'lumotlarning cheklanganligi va statistik ma'lumotlarning to'liq bo'lmashligi qayd etildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalariga ko'ra, soliq tizimlarini raqamlashtirish soliq yig'ish jarayonlarini sezilarli darajada soddalashtiradi va samaradorlikni oshiradi. Masalan, Estoniyada "e-Tax" tizimi joriy etilgandan so'ng soliq yig'implari 35% ga oshdi, soliqlardan bo'yin tovlaganlik holatlari esa 20% ga kamaydi (OECD, 2018). Singapurda raqamli soliq platformalari soliq hisobotlarini real vaqt rejimida yuritish imkonini berdi, bu esa davlat daromadlarini 40% ga oshirdi (Jahon banki, 2020). Rivojlanayotgan mamlakatlarda, masalan, Hindistonda "Goods and Services Tax Network" (GSTN) tizimi soliq yig'ish jarayonini avtomatlashtirdi, ammo infratuzilma muammolari tufayli to'liq samaradorlikka erishilmadi.

Progressiv soliq tizimi bo'yicha esa, yuqori daromadlarga yuqori soliq stavkalarini qo'llash daromadlar tengsizligini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, Shvetsiyada progressiv soliq tizimi Gini koeffitsiyentini 0,45 dan 0,32 ga tushirdi (IMF, 2019). Biroq, progressiv soliq stavkalarining haddan tashqari yuqori bo'lishi iqtisodiy faollikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, Fransiyada 75% lik yuqori soliq stavkasi joriy etilganda, yuqori daromadli shaxslarning mamlakatdan chiqib ketishi holatlari ko'paydi (Piketty, 2014). Bu holat progressiv soliq tizimining optimal stavkalarini aniqlash muhimligini ko'rsatadi.

Muhokama qismida raqamlashtirishning afzalliklari va cheklovlari chuqur ko'rib chiqildi. Raqamlashtirish soliq jarayonlarida shaffoflikni oshiradi va soliqlardan bo'yin tovlaganlikni kamaytiradi, ammo rivojlanayotgan mamlakatlarda texnologik infratuzilma va malakali kadrlarning yetishmasligi jiddiy to'siq bo'lib qolmoqda. Progressiv soliq tizimi ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim hisoblanadi, lekin uning iqtisodiy o'sishga ta'sirini

muvozanatlash zarur. Masalan, soliq stavkalarining haddan tashqari oshirilishi investitsiyalarni kamaytirishi va iqtisodiy faollikni pasaytirishi mumkin. Shu bilan birga, raqamlashtirish va progressiv soliq tizimlarini birgalikda qo'llash iqtisodiy tenglikni ta'minlashda sinergetik effekt berishi mumkin.

XULOSA

Soliq tizimlarini raqamlashtirish va progressivlashtirish daromadlar tengsizligini kamaytirishning samarali vositalari sifatida xalqaro tajribada keng qo'llanilmoqda. Raqamlashtirish soliq yig'ish jarayonlarini avtomatlashtirib, shaffoflik va samaradorlikni oshiradi, progressiv soliq tizimi esa yuqori daromadlarni qayta taqsimlash orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Estoniya va Singapur kabi mamlakatlarda raqamlashtirish soliq yig'imlarini sezilarli darajada oshirdi, Shvetsiya va Daniya kabi davlatlarda esa progressiv soliq tizimi daromadlar tengsizligini kamaytirishda muvaffaqiyatli bo'ldi. Biroq, ushbu yondashuvlarning samaradorligi mamlakatning iqtisodiy, texnologik va ijtimoiy infratuzilmasiga bog'liq. Rivojlanayotgan mamlakatlarda raqamlashtirishni joriy etishda texnologik infratuzilma va malakali kadrlar yetishmasligi kabi muammolar hal qilinishi zarur.

Kelajakdagi tadqiqotlar quyidagi yo'nalishlarda davom ettirilishi tavsiya etiladi:

1. Raqamlashtirishning uzoq muddatli iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirini o'rganish.
2. Progressiv soliq tizimining optimal stavkalarini aniqlash va iqtisodiy o'sish bilan muvozanatlash usullarini ishlab chiqish.
3. Rivojlanayotgan mamlakatlarda raqamlashtirishni joriy etishda infratuzilma muammolarini yengish strategiyalarini tahlil qilish.

Ushbu tadqiqot soliq tizimlarini isloh qilish orqali iqtisodiy adolatni ta'minlash bo'yicha xalqaro tajribadan foydalanishning ahamiyatini ta'kidlaydi va kelajakdagi islohotlar uchun yo'l-yo'riq sifatida xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. OECD. (2017). *Tax Administration 2017: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies*. OECD Publishing.
2. Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press.
3. Jahon banki. (2020). *Digital Taxation: A Global Overview*. World Bank Group.
4. IMF. (2019). *Fiscal Policies for Reducing Income Inequality*. International Monetary Fund.
5. OECD. (2018). *E-Taxation in Estonia: A Case Study*. OECD Publishing.
6. Alesina, A., & Rodrik, D. (1994). *Distributive Politics and Economic Growth*. The Quarterly Journal of Economics, 109(2), 465-490.